

AANTEEKENINGEN

GEHOUDEN OP EENE REIZE OVER EEN GEDEELTE

VAN HET

EILAND JAVA.

LEWIE GADJA, in de Preanger Regentschappen
den 3 Januarij 1833.

Het distrikt *Tjielokotot*, alwaar wij ons thans bevinden, is in het noordwestelijk gedeelte van het regentschap *Bandong* gelegen. Het strekt zich van den berg *Boerangrang* zuidwestelijk in eene zachte helling naar de rivier *Tjietaroem* uit, en is omtrent drie geographische mijlen lang en twee breed. Ten noordoosten grenst het aan de afdeeling *Krawang*, ten zuidoosten aan de beide distrikten *Oedjoeng Broeng*, ten zuidwesten aan de distrikten *Kopo* en *Roenga*, en ten noordwesten aan het groote distrikt *Radja Mandala*.

De *Boerangrang*, welke voor een gedeelte tot *Tjielokotot* behoort, is deszelfs voornaamste berg. Deze bestaat uit een gemengd graauw grondgesteente (*trachyt*), verheft zich omtrent 1770 meters boven de oppervlakte der zee en is tot aan den langen, smallen top met zwaar geboomte begroeid.

Aan den noordwest kant van het distrikt ligt een veel lager gebergte, hetwelk uit kalksteen bestaat

bestaat en eene rigting van het noordoosten naar het zuidwesten heeft. Tot hetzelfde behooren de bergen *Karang Penganten*, *Masiegiet*, *Hawoe* en *Tangoelon*.

Een tak van het voorgebergte van de groote zuidelijke bergketen strekt zich langs de heuvelen *Gadja Langoe* en *Góenoeng Bahon* van het zuidelijk gedeelte van *Tjielokotot* noordwaarts naar het midden uit, en verdeelt hetzelfde in twee vlakten. Over de westelijke loopt de uit den *Boerangrang* ontspringende en in de *Tjieta-roem* vallende rivier *Tjehaoer* met eenige andere beken: de oostelijke vlakte wordt voornamelijk besproeid door de rivier *Tjiematrie*, welke, na de *Tjiesankan* en andere spruitjes ontvangen te hebben, dicht bij den waterval *Djampoeng* zich in de *Tjieta-roem* stort.

De *Tjiematrie* is door de treffende en schilderachtige tafereelen, welke zij in een kort bestek van slechts eenige weinige mijlen aanbiedt, zeker eene der merkwaardigste rivieren. Zij ontspringt, op eenen geringen afstand van de naakte kraters uit den berg *Tangkoebang Prahoe*, stroomt van daar west- en zuidwestelijk door een uitgestrekt dal, hetwelk tusschen den *Boerangrang* en den even gemelden berg bijna vier duizend voeten boven de oppervlakte der zee gelegen is. Door eene hoogte teruggehouden vormt zij een uitgebreid, spiegelglad meer van het helderste water,

ter, hetwelk tot eene veilige woonpláats voor wilde eenden en waterhoenders verstrekt. Dit meer wordt door een zwaar eiken (*djatie*) en laurier (*djamboe*) bosch omgeven, in hetwelk zich vele wilde runderen en rhinocerossen ophouden, welke zich op het warmste gedeelte van den dag in het koele water komen verfrisschen; doch zeldzaam wordt dit schoone oord met menschenvoeten betreden. Vervolgens vloeit de *Tjiematrie* over eene zacht hellende, dicht begroeide vlakte, tusschen den *Boerangrang* en den *Tankoebang Prahoe* zuid-zuidwestwaarts dóór en bereikt in groote bogten slingerende, het hoofd van den waterval *Tjoeroek Boegberag*.

Deze schoone val ligt bijna twee mijlen ten noordoosten van het dorp *Lewie Gadja*. Het water stort zich in witte schuimende golven meer dan dertig meters, langs eenen steilen rotswand in een rond dal neder en stroomt vervolgens in sterke beweging over den meer hellenden steenachtigen grond zuidwaarts voort.

Ruim eene vierde mijl beneden dezen val bij den ronden weg der koffijtuinen van *Djamboe Diepa* is de grootsche waterval *Tjoeroek Oelat*. Met een dof brommend geraas, valt het water bijna vijftig meters hoog, in een diepe kloof naar beneden; de varen en andere planten, welke op eenigen afstand van den val, tusschen de spleten der *trachyt* rotswanden groeijen worden gestadig

stadig door den wind van den loodregt vallenden stroom bewogen; den bodem der kloof, welke met afgerolde steenen en gebrokene nedergestorte boomstammen overdekt is, kan men echter niet bereiken en men moet zich vergenoegen, om van den bovenrand van den afgrond dit treffend en verheven schouwspel te bewonderen.

Nog schilderachtiger is de, eene halve mijl zuidelijker gelegen, val der Bruidslieden, *Tjoe-roek Penganten*, alwaar de rivier, door een staand rotsblok gescheiden, twee vallen vormt, welke naast elkander nederstorten in een schoon-dal, hetwelk met varen, wilde pisang, areng-palmen en andere gewassen is omzoomd. Beide vallen in sneeuw witte vlokken op eenen donkeren uitgeholden grond neder en spatten in groote dropwolken in het rond, opwelke men bij helderen zonnenschijn de schoonste regenboogkleuren ontwaart, terwijl het sterk bewogen water langs afgerukte steenklompen en diep uitgeholde rotskloven zuidwaarts zich naar de vlakte spoedt.

De *Tjiematrie* kronkelt zich verder langs vruchtbare rijstvelden en lommerrijke dorpen in eene zuidelijke rigting over de vlakte van *Tjiekotot*.

De grond van dit distrikt bestaat grootendeels uit planten-aarde, modder en opgeloste lava en is bij deszelfs waterrijkheid ongemeen vruchtbaar.

Twee

Twee derde van hetzelfde is op de bergen met zware bosschen, op de vlakten met *alang-alang*, *Imperata Königü*, bamboe en andere gewassen, begroeid, terwijl op het overige gedeelte, rijstvelden en uitgestrekte koffijtuinen aangelegd zijn.

Verder levert dit distrikt, suiker, goede tabak, boomvruchten en ook groenten van Europeschen oorsprong, welke in de tuinen van *Djamboe Diepa*, voortreffelijk slagen. In het onbebouwde gedeelte maakt echter de *alang-alang* de hoofdvegetatie uit en alleen in de kloven en tusschen de valleijen wordt er eenig hout, *bamboe-riet* en *areng-palmen* aangetroffen.

De zware wouden van *Tjielokotot* worden door wilde runderen en rhinocerossen doorkruist, welke laatste eene menigte paden door deze anders ondoordringbare wildernissen vormen. Het is langs deze paden, dat de bergbewoners vooral *rotan* zoeken en zij zijn ons op onze togten niet zelden van groot nut geweest.

Op de vlakten leven vele herten en zwijnen, en groote tijgers zijn vooral aan den oever der *Tjietaroem* niet zeldzaam; doch op de vlakke eentonige streken, komen omtrent geene zogenaaamde bosch-vogels voor en zelfs die vogelsoorten, welke zoowel het hoogere gebergte en deszelfs sombere wanden heminnen, als de vriendelijke en van den mensch bewoonde boschaadjes verkiezen, zijn in de omstreken van *Lowie Gadja*

Eene steile vallei, de *Tjebodas* genaamd, toogen wij aan den Noordwestkant langs en hoorden ver in de diepte hare rivier stroomen. Een weinig hooger bereikten wij het terras, hetwelk van *Tjiewiedé* gezien wordt. De grond was aldaar zeer modderig en over denzelven liepen vele sporen van den rhinoceros en van het wilde rund, *Bantiéng*, *Bos Sylhetanus* TEMM. CUV. Een dezer paden voerde ons door een klein diep met boomvaren begroeid dal naar het steile bergjuk, *Passié Tandjakan Pandjang*; hetwelk zich Zuidelijk opslingerde.

De natte bodem, welke minder steenachtig was, als de voet van den berg, lag hier en daar met omgevallene en omgewaaide boomstammen bedekt, welke het klimmen zeer verzwaarden. Het geboomte werd allengs lager en de gekromde stammen waren meer en meer met mos begroeid. Koude, vochtige wolken, welke van den bergtop nederzakten deden zich koud en guur gevoelen.

In deze barre en als het ware noordsche streken zagen wij tot onze groote verwondering nog eenige patrijzen *Perdrix Javanica* en eene troep gekuifde meerkatten, *Semnopithecus mitratus* TEMM. CUV. in het kreupelachtig geboomte heen en weder springen. Het laatste begon zich nu eindelijk te verdunnen en te openen en wij kwamen tegen 10 ure des morgens op den berg *Patoeha* zelven

ven, digt bij den Noordwestelijken top, aan.

Het was tamelijk goed weder geworden. Een koude Zuidweste wind voerde nog slechts eenige losse wolken langs ons heen. Wij bevonden ons op de Zuidooster helling van den berg, welke alhier met gebrand gesteente bedekt en met *Rhododendra*-struiken, mos en dorre varen begroeid was; verscheidene rhinoceros-paden lagen over dezelve heen.

Van den krater zagen wij nog niets: deze moest volgens onzen gids nog een eindje Westelijker liggen; hij stapte ons vooruit, over een smal rhinoceros-pad, hetwelk door bruine varen heen slingerde; voor eene opening derzelve bleef hij aan den rand eener diepte staan en wees ons naar het Noordwesten.

Wij zagen daar eenen grooten ronden plas licht-blaauwachtig groen water voor ons uitgestrekt liggen. Het was de krater, waarlijk een verrassend gezicht!

Wij stonden op den Zuidoost-rand der wijde ronde kom en zagen, over het schoone groene meer, op deszelfs tegenovergestelden steenachtigen oever. Uit denzelven rees een steile donkergraauwe rotsmuur met roodachtig groen geboomte hier en daar begroeid. Dezelve verhief zich eenige honderd voeten boven ons tot aan den hoogsten top des bergs; daalde ter rechterzijde tot de plaats, waar wij stonden af en vormde den steilen Oost-

kant

eenige bijdragen tot de meerdere kennis van dezen merkwaardigen berg, hier aan te teekenen.

De berg *Tankoeban Prahoe* ligt in het Westelijk gedeelte van Java, in de groote Noorder bergketen van dit eiland, en ongeveer negen van het Noorden, en twaalf geographische mijlen van het Zuider zeestrand verwijderd. Zijn breede voet loopt ten Noorden in eene tamelijk flauwe helling, naar het kleine voorgebergte af, hetwelk aldaar de grenzen vormt, van de vastere aardmassa in de lage *alluviale* gronden. Ten Westen vereenigd zich de *Tankoeban Prahoe*, door een groot en effen dal, met den berg *Boerangrang*; ten Zuiden verliest zich deszelfs voet in de vruchtbare vlakte van *Bandong*, en ten Oosten verbindt hij zich, door eenen hoogen rug, met den steilen *Boekit Toengoel*. Van den Zuid- en Westkant gezien, vertoont dezelve eenen stompen, als het ware afgesnedenen kegel; maar van de Noord en Oostzijde liggen zijne vuurhaarden gedeeltelijk open, en kenmerken, door een verscheurd voorkomen, zijnen binnensten toestand. Overigens is de berg met bosch, tot aan de kraterranden en deszelfs hoogsten top bedekt.

Nadat wij ons reeds eenige dagen in de koffijtuinen van *Lembang*, die aan den Zuidkant van den *Tankoeban Prahoe* zijn gelegen, hadden gevestigd, trachtten wij met het eerste gunstige

weder, dezen berg te bestijgen. Hetzelve bood zich spoedig aan, en de heer VAN OORT en ik voorzagen ons voor een paar dagen, van de noodigste levensmiddelen, en trokken toen met onze tent en vergezeld van eenige oude plaatskundige inlanders, den 15den September des verledenen jaars, naar den top des bergs.

De weg liep eerst een klein eindje door fraaije koffijtuinen, en vervolgens Noord-oostelijk, en later Noordwestelijk, over verscheidene, van het hogere gedeelte des bergs afloopende, tamelijk smalle jukken, aan welken ter weêrskanten diepe valeijen gelegen waren. Naast ons in de Westelijke, stroomde het riviertje *Tjikiedoeng*, en uit het Oostelijke dal deed zich het geruisch, van de beek *Tjikiedang*, hooren. Eiken, vijgen, *Schima*, verscheidene laurier-, en vele andere boomsoorten, verhieven, op de onderste helft van deze bergzijde, hunne toppen tot eene vrij aanzienlijke hoogte en vormden een digt woud. Het weder begunstigde onzen togt, en de frissche koelte, die in het schaduwrijke bosch heerschte, deed het klimmen aangenaam bespoedigen. Wakker galmde van de hoogte af, de luide roep van den *Cuculus tenuirostris*, en het diepe gekir van de *Columba phasianella*, waartoe zich somtijds aan het vriendelijke gezang van de *Myiothera leptura* en den *Bucco corvinus* paarde. Dikwerf stieten wij op sporen van rhinocerossen, en wilde run-
deren

deren (*Bos sylhetanus*), welke dieren, naar de vele sterk uitgetredene paden te oordeelen, die het digte woud in alle rigtingen doorkruisten hier vrij menigvuldig moeten zijn. De rottingen, tusschen welken hier en daar eenige orchideën weelderig opschoten, overtrokken alom den bodem, en vormden eene bijna ondoordringbare, netelige verwarring. Naar mate wij verder stegen nam het bosch allengskens in grootte en digtheid af, de rottingen verdwenen, en de vochtige vermolmde grond, werd meer en meer met varen overdekt. Tot op eene hoogte van ongeveer vijftien honderd meters boven de oppervlakte der zee, troffen wij nog dikwijls de volgende vogelsoorten aan, als: *Columba lacernulata*; *porphyria REINW. et phasianella*, *Perdix Javanica*, *cuculus tenuirostris*, *muscipapa miniata et superciliaris*, *Pomatorhinus montanus*, *Turdus perspicillatus*, *Timalia thoracica*, *myiothera leptura*, *Sylvia trivittata*, *et flaviventris KUHL. Nectarinia Kuhlii*(*), en eenige anderen; doch hooger op werden ook deze vriendelijke bergbewoners zeldzamer. Toen wij eindelijk den top, tot omtrent duizend passen genaderd waren, be-

---

(†) Deze vier laatste species hebben wij op alle tot nu toe, door ons bestegene bergen, het hoogst aangetroffen. Wij vonden dezelve om, en zelfs in den grooten dorren krater ketel van den *Gedé*; en het waren de eenigste vogels, die wij nog op den, 2186 meters hoog gelegenen kruin van den berg *Salak* hebben ontmoet.

begonnen wij ons naar een geschikt legerplaatsje om te zien. Wij vonden ook weldra, op den Zuid-Zuid-oostkant van den berg, in een niet zeer hoog en tamelijk ligt bosch, een aardig plekje waar wij onze tent, onder eenen ouden *Jambus*-boom, opsloegen. De zon stond nog hoog, en wij haastten ons derhalven om ons legerplaatsje ras in order te brengen en vervolgden toen, tegen 2 uren des middags, het pad verder opwaarts. De grond was reeds op veele plaatsen met vulkanische asch en puimsteengruis overdekt. De natuur werd hoe langer hoe eenzamer, en maar alleen een frissche Oostewind streek door het ijle geboomte, en onderbrak, door een sterk geruisch, de anders doodsche stilte. Wij zelven deelden eenigzins in dit algemeene ledige en ieder van ons, scheen als het ware met zich zelve te veel te doen te hebben, en zich te zeer met denkbeelden bezig te houden, over het straks te ontmoetene tooneel. Met rasche schreden stapten wij voorwaarts, en spoediger als wij verwachtten, stonden wij op den Zuid-oostelijken rand van den grooten krater *Ratoe*.

Hier zetten wij ons voor eenige oogenblikken neder, om de eensdeels, door het stijgen, en anderdeels door het geheel vreemde dat ons omringde aangedane en bekleemde borst, weder eenigzins te verligten. Het was een trotsch en schrikverwekkend gezicht!

De